

Zərifə xanım Əliyeva 1923-cü il aprelin 28-də Azərbaycanın dilbər guşəsi olan Naxçıvanın Şahtaxtı kəndində dünyaya göz açmışdır. Atası Əziz Məmmədkərim oğlu Əliyev və anası Leyla Cabbar qızı Abbasova əbədi və əzəli torpağımız olan İrəvan mahalında anadan olmuşdur. Azərbaycanlılara qarşı şüurlu surətdə həyata keçirilən soyqırımı siyasəti Əziz Əliyevi 1918-ci ildə Sankt-Peterburqdakı təhsilini yarımçıq qoyub İrəvanda təqiblərə məruz qalan ailəsinə Şahtaxtı kəndinə köçürməyə vadar edir. Məhz burada Zərifə xanım dünyaya göz açır. 1923-cü ilin may ayında Əziz Əliyev Bakıya köçmək qərarına gəlir. Məqsəd tamamilə aydın idi. Ağır bir dövrdə İrəvan gimnaziyasını qızıl medalla bitirən, təhsildə böyük uğur əldə edən Əziz Əliyev yarımçıq qalmış təhsilini hökmən bitirməli idi, o, Bakıda universitetin tibb fakültəsini, sonra isə aspiranturamı bitirərək elmlər namizədi olur. Qısa bir zaman kəsiyində doktorluq dissertasiyasını müdafiə edir. 1929-cu ildə 32 yaşlı Əziz Əliyev Azərbaycan Səhiyyə Komissarlığında Səhiyyə Komissarının müavini vəzifəsində çalışır.

Zərifə Əziz qızı Əliyeva 1942-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutuna daxil olmuş, oranı bitirdikdən sonra Moskva şəhərində oftalmologiya üzrə Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda təhsilini davam etdirmiş, 1949-cu ildən başlayaraq Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Oftalmologiya İnstitutunda işləmişdir.

Həmin dövrdə Azərbaycanda gözü zədələyən və ağır nəticəyə, hətta tam korluğa səbəb olan traxoma infeksiyon xəstəliyi geniş yayılmışdı. Bu infeksiya və onun ağır nəticələri ilə mübarizə nəinki oftalmologiya elmi üçün, bütünlükdə Azərbaycan Respublikası üçün mühüm problemə çevrilmişdi.

Belə bir vəziyyətdə bu infeksiyon xəstəliyi, eləcə də onun müalicəsini etraflı şəkildə öyrənən Zərifə xanım Əliyeva şəxsiyyətinə Azərbaycanın ehtiyacı var idi. Çünki həmin dövrdə dünya işiqinə həsrət qalan insanların çoxu məhz bu xəstəlikdən əziyyət çəkirdi. Beləcə, Zərifə xanım nəinki Azərbaycanın böyük tibb müəssisələrinə, eləcə də respubli-

qorma üzvünün vəziyyəti" mövzusunda doktorluq dissertasiyasının əsasını təşkil etdi. 1976-cı ildə Zərifə xanım Helmqolts adına Moskva Göz Xəstəlikləri İnstitutunda doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə etdi. Sovet İttifaqının aparıcı alimləri Zərifə xanımın elmi əsərlərini çox yüksək qiymətləndirdilər. 1977-ci ildə Zərifə Əliyeva tibb elmləri doktoru elmi adını almışdır.

Z.Əliyevanın zəngin pedaqoji, elmi və əməli təcrübəsi "Oftalmologiyanın aktual problemləri" monoqrafiyasında özünü büruzə vermişdir. Onun "Herpetik göz xəstəliyi", "Ağır virus konyuktivitləri", dakriologiyadan bəhs edən "Göz yaş yollarının fiziologiyası", "Göz yaş axmalarının müasir cərrahiyyə üsulları ilə müalicəsi", "Yaşla əlaqədar olaraq gözü görmə sinir yollarının" monoqrafiyası bunun əyani sübutudur. Bu baxımdan Özbəkistanın "Medisina" nəşriyyatı tərəfindən çap edilmiş "Şəkərli diabet zamanı göz xəstəlikləri" adlı kita-

tologiyayı bir elm kimi meydana atıbdır. ...İkinci də, bizim millətimiz üçün ən vacib olan həmin məsələ - irsi, xromosom xəstəliyi idi. Zərifə xanım çalışıb ki, bizim gələcək nəsilləri bu xəstəlikdən xilas etsin, sağlamlaşdırsın. Bunu da o, göz xəstəliklərində tapdığına görə, orada gördüyünə görə bu fikrə gəlmişdi. ...Bu gün xoşbəxt gündür. Çünki bu

sını dəyişdi. 1985-ci ildən etibarən Azərbaycan adlı bir məmləkəti hər cür təqiblərdən qoruyan, bu torpağa qol-qanad verən, onu bütün dünyaya tanıdan bir insanı təqib qoyub getdi. Sarsıldı, həyatı qədər sevdiyi Zərifə xanımı itirdi, onun yoxluğu ilə heç cür barışa bilmədi. Bir azca qəddi də əyildi, amma sınımadı. Yaşadı...

Zərifə xanım nümunəvi ana, vəfalı ömür-gün yoldaşı, intellektual keyfiyyətləri cəmhaldə özündə birləşdirən ziyalı, dünya tibb elminə əvəzolunmaz töhfələr verən həkim oftalmoloq-alim idi. Allahın öz bəndəsinə bəxş etdiyi bütün müsbət keyfiyyətləri özündə cəmləşdirən bir insan idi. Hamı onu belə tanıyırdı.

gün Zərifə xanım kimi böyük bir insan Yer üzünə gəlib, mənim həyatımı xoşbəxt edib, mənə gözəl övladlar bəxş edib. Eyni zamanda, qəmli gündür. On il keçsə də, mən bu qəmdən ayrıla bilmirəm".

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev öz çıxışlarında vəfalı ömür-gün yoldaşı Zərifə xanım Əliyeva haqqında belə deyirdi.

Akademik Zərifə Əliyevanın 90 illik yubileyində öz çıxışına: "Zərifə xanım sözün əsl mənasında, böyük həkim idi", - deyərək başlayan Prezident İlham Əliyev onun Azərbaycan və dünya oftalmologiyasına verdiyi dəyərli töhfələrindən danışdı. Zərifə xanımın açdığı və insanla-

Qəlbində olan Azərbaycan sevgisi onu yaşatdı. Çünki O, Azərbaycan üçün lazım idi. Dərin bir uçuruma yuvarlanan Azərbaycanı ancaq o xilas edə bilərdi. Xilas etdi də.

Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin Milli Onkologiya Mərkəzinin direktoru, akademik, Zərifə xanım Əliyevanın qardaşı Cəmil Əliyevin xatirələrindən: "Onun kimi bu qədər ünsiyyət-cil, xeyirxah, xoşxasiyyət insan, qayğıkeş bacı, mərhəmətli və nəvazişli ana, sədaqətli və vəfalı ömür-gün yoldaşı, fədakar, vətənpərvər, dəyərli və ləyaqətli türk qadını tanımırıram... Bütün Azərbaycan qızlarını və öz övladlarını da onun əzəli saflığı və nurluğunda gör-

Milli və dünya oftalmologiyasına dəyərli töhfələr verən akademik

kamızın ən çox traxoma xəstəliyi yayılmış rayonlarına getmiş, oftalmoloq-həkimlər qarşısında traxoma və başqa göz xəstəliklərinin müayinə və müalicəsinə dair məruzələr etmiş, əhali ilə çoxsaylı söhbətlər aparmışdır.

Praktik həkim fəaliyyəti ilə yanaşı, Zərifə xanım elmi axtarışlarını davam etdirirdi. Onun ilk tədqiqatlarının mövzusu həyatdan götürülmüşdür. Özünün tədqiqat işlərini traxomanın müalicəsi ilə bağlı məsələlərə, habelə traxomanın və onun ağır nəticələrinin müalicəsi zamanı o dövrdə yeni olan antibiotiklərin imkanlarından səmərəli istifadə etməyin öyrənilməsinə həsr etmişdir.

Bu tədqiqatların nəticələri Zərifə xanım Əliyevanın 1960-cı ildə "Sintomisin terapiya metodlarının başqa birləşmələri traxomanın müalicəsi"ndə mövzusunda müvəffəqiyyətlə müdafiə etdiyi namizədlik dissertasiyasının əsasını təşkil etmişdir. Azərbaycanda sənaye inkişaf etdiyi dövrdə isə 1968-ci ildən başlayaraq Zərifə xanım Əliyeva professional oftalmologiyanın məsələləri ilə ciddi məşğul oldu. Bu sahənin əhatə dairəsinin çox geniş olmasına baxmayaraq, gözünlü peşə xəstəlikləri probleminə dərin və çoxsahəli marağını Zərifə xanım Əliyeva bütün həyatı boyu itirməmişdir.

Uzunmüddətli müşahidələrin və tədqiqatların nəticələri görkəmli oftalmoloq-alimin "Azərbaycanın kimya sənayesinin bəzi müəssisələrinin işçilərinin

Yüksək mədəniyyətə sahib olan Zərifə xanım bir çoxları üçün son ümid yerinə çevrilmişdi. Daim insanlara yardım etmək amalı ilə yaşayan Zərifə xanımın unudulmaz obrazı hər zaman əziz və doğma olaraq qalacaqdır.

bi də görülən xeyirxah işin davamıdır. Bu təkrarsız əsərində Zərifə xanım sosial mənəbə kimi Orta Asiya və Qafqaz regionunu götürərək insanlar arasında tez-tez rast gəlinən və kifayət qədər geniş yayılmış şəkərli diabet zamanı yaranmış göz xəstəliklərinin patoloji, klinik, diaqnostik və müalicəvi xüsusiyyətlərini araşdırırdı. Elmi istiqamətinə görə bu nəşr nadir əsər kimi bu gün də oftalmoloqların stolüstü kitabına çevrilib. Bu baxımdan görkəmli alimin "Yüksək etimad", 1983-cü ildə nəşr etdiyi "Həkimin əxlaqi tərbiyəsi, deontologiya, səhiyyə etikası və əxlaq məsələləri" kitabları da cəmiyyətdə həkimin şəxsiyyət kimi formalaşmasına böyük istiqamət vermişdir. Akademik Zərifə xanım bilik və təcrübəsini həkim həmkarlarına inam hissi ilə aşılayırdı. Ona görə də bu elmi əsərlər mahiyyət etibarilə daha geniş əhəmiyyət kəsb edirdi.

Zərifə xanım nümunəvi ana, vəfalı ömür-gün yoldaşı, intellektual keyfiyyətləri cəmhaldə özündə birləşdirən ziyalı, dünya tibb elminə əvəzolunmaz töhfələr verən həkim oftalmoloq-alim idi. Allahın öz bəndəsinə bəxş etdiyi bütün müsbət keyfiyyətləri özündə cəmləşdirən bir insan idi. Hamı onu belə tanıyırdı.

Akademik Z.Əliyevanın "İridodiaqnostika" və "İridodiaqnostikanın əsasları" (1980-1981-ci illər) monoqrafiyaları yeni elmi-tədqiqat istiqaməti kimi təbabətdə diqqəti özünə cəlb etmişdir. Həmin diaqnostik metodun tətbiqi bir çox somatik xəstəliklərin müəyyənlişdirilməsində istifadə olunurdu. Hazırda Bakı Göz Klinikasının nəzdində, İridologiya və İridodiaqnostika elmi-praktiki mərkəzi fəaliyyət göstərir. Bu metodika geniş şəkildə burada tətbiq olunur.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki,

enişli-yoxuşlu ömür yollarında birgə addımladığı həyat yoldaşı ümummilli liderimiz Heydər Əliyev gərgin fəaliyyətlə məşğul olan, həyatını bütövlükdə Azərbaycana həsr edən böyük şəxsiyyət kimi yorulmadan müqəddəs amallar yolunda öz qüvvəsini əsirgəməirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyevin dediklərindən:

"Gənc yaşlarımdan mənim həyatım dövlət işi ilə bağlı olubdur. Mən bütün həyatımı buna sərf etmişəm və bu gün də bu yolda çalışıram. Bu yolda mənim həmişə səmərəli, müvəffəqiyyətlə çalışmağım hesab edirəm ki, ailə vəziyyətimin çox böyük rolu olub. Zərifə xanım kimi həyat yoldaşım olduğuna və o, ailəmdə çox yüksək mənəvi mühit yaratdığına görə mən xoşbəxt olmuşam. Həyatımın bütün dövrlərində işlə məşğul olduğuma görə ailə məsələlərinə fikir verməyə vaxtım olmayıb. Bunların hamısı Zərifə xanımın üzərinə düşüb və da bu vəzifəni şərəflə, sədaqətlə, çox böyük məharətlə yerinə yetirib.

...Merhum Zərifə xanım göz həkimi idi və öz peşəsini çox yaxşı bilirdi. Həkimlik fəaliyyəti dövründə çoxlarının gözünlü yaxşı müalicə etmiş, onların gözlərinə işıq vermişdi. Çox işlər görmüşdü. Eyni zamanda böyük elmi fəaliyyətlə məşğul idi, elmi əsərlər yazırdı...

...Bir sözlə, Zərifə xanımın tibb elmi sahəsində xidmətlərindən ən əsası göz müalicəsi və elmi-tədqiqatı idi. Mənə belə gəlir ki, onun iki dəyərli irsi vardır. Birinci, Azərbaycanda ilk dəfə deon-

rın görmə qabiliyyətinə mənfi təsir göstərən istehsal sahələrində tədqiqat aparın laboratoriyasının fəaliyyətindən bəhs etdi.

Alim kimi böyük zirvələrə yüksələn Zərifə xanımın əsərləri bu gün də əhəmiyyətini itirmir. Oftalmologiya sahəsində SSRİ-də ən yüksək Averbax mükafatına layiq görülən Zərifə xanımın fəaliyyəti ilk növbədə insan amilinə əsaslanırdı.

Zərifə xanım ulu öndər Heydər Əliyevin həyat yoldaşı kimi hər zaman ona dəstək olmuşdur. Yüksək mədəniyyətə sahib olan Zərifə xanım bir çoxları üçün son ümid yerinə çevrilmişdi. Daim insanlara yardım etmək amalı ilə yaşayan Zərifə xanımın unudulmaz obrazı hər zaman əziz və doğma olaraq qalacaqdır. Çünki Zərifə xanım əsl ziyalı idi və Azərbaycan xanımına xas olan bütün müsbət keyfiyyətləri özündə təcəssüm etdirirdi: "Mən xoşbəxtəm ki, Zərifə xanım kimi anam olub" - deyən ölkə başçısı, həqiqi mənada onunla öyünürdü.

Mehriban xanım Əliyeva görkəmli oftalmoloq Zərifə xanım Əliyeva haqqında danışarkən belə qeyd etmişdir: *"...Çox təəssüf ki, Zərifə xanım ilə ünsiyyətimiz çox çəkmədi. Biz 1983-cü ildə tanış olduq, 1985-ci ildə isə o, dünyasını dəyişdi. Bu istedadlı və gözəl qadınla bağlı ən xoş xatirələrim qalıb".*

Təəssüf ki, müstəqil Azərbaycanımızın bu gününü görə bilmədi, Zərifə xanım. Ömrünün 62-ci baharında dünya-

məyi arzu edərdim...

Onun hansı insani keyfiyyətlərindən söhbət açım? Nəciblik, alicənablıqla dəyərləndirilən mərhəmətlik, xeyirxahlıqlarını saymaqla qurtarmaz. Bacım əfsanəvi həkim-loğman kimi xilasedici vasitələri axtarıb taparaq xalqın qayğısını çəkirdi...

Onun xəstəliyinin ağır günləri gözümlün önündən kinolent kimi keçib gedir. Hamını sakitləşdirirdi: "Narahat olmayın, mən özümü çox yaxşı hiss edirəm...". Xəstəyə baş çəkməyə gələn yaxınlarını səhhətinin yaxşı olduğuna inandırmağa çalışır, yataqdan durub oturardı. Mən anların çətinliyini bir həkim kimi çox gözəl başa düşürdüm. Heç vaxt bacımın sakit, amma əvvəlki tərəvətini itirməyən nəvazişli səsilə söylədiyi sonuncu sözlər yaddaşımın silinməyəcək...

Baharda dünyaya gəlmiş bacım sevimli güllərinin əhatəsində idi... Mənə elə gəlir ki, sanki özü bahar güllərinin əlvan çələngindən - al qızılgüllərin, əsrarəngiz nərgizlərin əhatəsindən bu dünyaya qədəm qoymuşdu. Bir bahar ötürəndə - 1985-ci ilin 15 aprelində mənim bacım doğma Azərbaycan güllərinin əhatəsində əbədi olaraq həmin güllər dünyasına qayıtdı...

Kərəm KƏRİMOV,
Əməkdar elm xadimi, professor.
Nigar KƏRİMOVA,
tibb elmləri üzrə fəlsəfə doktoru.